Research Center

گرفتە دەستوورییەکانی سەرۆکوەزیران لە عێراق ناهاوسەنگیی دەسەڵات و بەرپرسیاری

20-04-2021

نووسەرەکان

د. هەڵمەت غەریب

کورتە : لەپاش جێبەجێکردنی دەستووری عێراقەوە لە ساڵی 2005 تا ئێستا، چوار حکومەت بەپێی ئەو دەستوورە درووستبوون و لانیکەم یەکێکیش شکستیهێنا. دەستووری 2005 یەکەم دەستوورە کە بەشێوەیەکی دیموکراسی دانرابێت و لەڕێگەی راپرسیی جەماوەرییەوە رێگای چارەسەرکردنی بەشێکی زۆری گرفتەکانی حوکمڕانی دەستنیشان بکات. بەڵام بەهەڵەدا دەچین ئەگەر پێمانوابێ دەستوور دەتوانێ گرفتی حوکمڕانی بۆ وڵاتیکی وەك عێراق چارەسەر بکات، چونکە واقیعی سیاسی و کۆمەڵایەتی تەنیا بە دەقی دەستووری رێکناخرێت.

دەستپێك

لەپاش جێبەجێکردنی دەستووری عێراقەوە لە ساڵی 2005 تا ئێستا، چوار حکومەت بەپێی ئەو دەستوورە درووستبوون و لانیکەم یەکێکیش شکستیهێنا. دەستووری 2005 یەکەم دەستوورە کە بەشێوەیەکی دیموکراسی دانرابێت و لەڕێگەی راپرسیی جەماوەرییەوە رێگای چارەسەرکردنی بەشێکی زۆری گرفتەکانی حوکمڕانی دەستنیشان بکات. بەڵام بەهەڵەدا دەچین ئەگەر پێمانوابێ دەستوور دەتوانێ گرفتی حوکمڕانی بۆ وڵاتیکی وەك عێراق چارەسەر بکات، چونکە واقیعی سیاسی و کۆمەڵایەتی تەنیا بە دەقی دەستووری رێکناخرێت.

سەرەڕای ئەو بۆچوونە دڵخۆشکەرانەی کە باوەڕیان بە باشتربوونی پرۆسەی حوکمڕانی لە عێراق هەیە، بەشێکی زۆر لە دەقەکانی دەستووری 2005، لەبەردەم پرۆسەی دروستکردنی حکومەت و پرۆسەی حوکمڕانیدا گرفتی گەورەن. دەتوانین بڵێین بەشێکی گەورەی گرفتی نەبوونی حکومەتێکی بەهێز و تۆکمە و خاوەن بڕیاری یەکلاکەرەوە بۆ گرفتە دەستوورییەکانی بەردەم ئەو پرۆسەیە دەگەڕێتەوە.

بەشێکی ئامارەکانی یونامی لە عێراق، ئاماژە بۆ خراپبوونی بارودۆخ لەڕووی کارگێڕی و فراوانبوونی کارە تیرۆریستیەکان، کوشتنی مەدەنییەکان و زیادبوونی ژمارەی قوربانییەکان و فراوانبوونی چوارچێوەی گەندەڵی دەکەن. بەپێی راپۆرتەکانی رێکخراوی شەفافیەتی نێودەوڵەتیش لە ساڵی 2011 وە تا ئێستا، عێراق لە ریزی هەرەپێشەوەی وڵاتانی گەندەڵدایە.

سەرەڕای ئەوەی حکومەتی عێراق نەیتوانیوە ئەرکە سەرەکییەکانی سەرشانی خۆی، هەر لە بەدیهێنانی ئاسایشێکی تۆکمە بۆ هاووڵاتیان تا رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی لە وڵات جێبەجێ بکات، بەشێوەیەکی لاواز و لەرزۆکیش دامەزراوە. هەر لەبەر ئەوەشە هەمیشە رووبەڕووی ناڕەزایەتی جەماوەری دەبێتەوە. کار گەیشتە ئەوەی لە ئۆکتۆبەری ساڵی رابردوودا، گەنجانی عێراق بچنە سەر شەقامەکان وعادل عەبدولمەهدی ناچار بە دەستلەکارکێشانەوە بکەن. خۆپیشاندانەکانی عێراق، لەڕووی یاسایی و دەستوورییەوە وڵاتیان خستووەتە تونێلێکی تاریکەوە و ئاسۆیەکی روونی سیاسیی لێ دیار نییە.

لە چوارچێوەی ئەم بابەتەدا، تیشکێك دەخەینە سەر پێگەی سەرۆکوەزیران لە عێراقی نوێی دوای نووسینەوەی دەستوور. هەروەها گرفتە دەستوورییەکانی بەردەم درووستکردنی حکومەتێکی بەهێز و نیشتیمانی لە عێراق و کاریگەرییەکانی لەسەر درووستکردنی هاوسەنگیی نێوان بەرپرسیاری و دەسەڵات دەخەینە بەرباس.

تەوەری یەکەم:

پێگەی سەرۆکوەزیران و گرفتی راسپاردن لە دەستووری 2005دا

عێراقی دوای 2003 لەڕووی سیستەمی سیاسییەوە، لەگەڵ عێراقی سەردەمی بەعس تەواو جیاوازە. ئەو گۆڕانکارییە گەورانەی پاش دانانی دەستووری نوێ و چەسپاندنی سیستەمی سیاسی بە پەرلەمانی فیدراڵی، لەڕووی یاساییەوە درووستبوون، سیمای عێراقیان گۆڕی. لە مادەی یەکەمی دەستووردا، دەوڵەتی نوێی عیراق وەک دەوڵەتیکی پەرلەمانی و فیدراڵی ناسێنراوە. شتێکی ئاشکرایە کە دەسەڵاتی جێبەجێکردنی سیستەمی پەرلەمانی، لە دوانەی دەسەڵات پێکدێت. لەبەرئەوەی سیستەمەکە کۆماریی پەرلەمانیە، دەسەڵاتی جێبەجێکردن لە سەرۆككۆمار و ئەنجوومەنی وەزیران پێکدێت کە سەرۆکوەزیرانیش ئەندامێکە تێیدا و بەڕێوەی دەبات و سەرۆکایەتی کۆبوونەوەکانی دەکات.

مەرجەکانی سەرۆکوەزیران هەمان ئەو مەرجانەیە کە لە دەستووردا هاتوون. پێویستە لەو کەسەدا هەبێت کە بۆ پێکهێنانی کابینە رادەسپێردرێت. ئەوانیش بریتین لەوەی کە لانیکەم هەڵگری بڕوانامەی زانکۆیی بێت و تەمەنیشی لە 35 ساڵ کەمتر نەبێت. ئەمەش بێجگە لەو مەرجانەی سەرۆككۆماریش کە پێویستە لە سەرۆکوەزیرانیشدا هەبن. گرنگترینیان بریتین لە عێراقیبوون لە دایك و باوکەوە، ئەهلیەتی تەواو لەڕووی یاسایی، ناوبانگی باش، دەستپاکی و .... تاد.

تا ئێرە گرفتێکی یاسایی ئەوتۆ بەدی ناکرێت و تەواوی مەرجەکانی دیاریکردنی سەرۆکوەزیران یاسایین و تاڕادەیەکی زۆریش لەڕووی تیۆرییەوە لەگەڵ ستانداردە جیهانیەکاندا گونجاوە.

سەرۆکوەزیران پاڵپشت بە مادەی (76)ی دەستووری عێراقی 2005 دیاریدەکرێت و ئەرکی سەرۆك کۆمارە لە ماوەیەکدا کە زیاتر نەبێت

له 15 ڕۆژ له پاش هه‌ڵبژاردنییه‌وه‌، كه‌سێك بۆ ئه‌م پۆسته‌ ڕابسپێرێت. پێویسته‌ سه‌رۆكوه‌زیرانی ڕاسپێردراویش له‌ ماوه‌یێكدا كه‌ له‌ 30 ڕۆژ زیاتر نه‌بێت، كابینه‌كه‌ی دروستبكات. ئه‌گه‌ریش نه‌یتوانی له‌و ماوه‌یه‌دا كابینه‌ دروستبكات، پێویسته‌ سه‌رۆككۆمار كه‌سێكی دیكه‌ ڕابسپێرێت. پێویسته‌ ڕاسپێردراو بۆ دروستكردنی كابینه‌كه‌ی ناوی ئه‌ندامانی كابینه‌كه‌ی و به‌رنامه‌ی حكوومه‌ته‌كه‌ی بخاته‌ به‌رده‌م ئه‌نجوومه‌نی نوێنه‌ران بۆئه‌وه‌ی متمانه‌ی په‌رله‌مانتاران به‌ده‌ستبهێنێ. هه‌روه‌ها پێویسته‌ هه‌ر وه‌زیرێك به‌ ته‌نها و به‌رنامه‌ی كابینه‌كه‌یش بخرێته‌ ده‌نگدانه‌وه‌ بۆ ئه‌وه‌ی متمانه‌ی ئه‌نجوومه‌نی نوێنه‌ران به‌ده‌ستبهێنێ، به‌ڵام ئه‌گه‌ر متمانه‌ی وه‌رنه‌گرت، پێویسته‌ سه‌رۆككۆمار كه‌سێكی دیكه‌ بۆ دروستكردنی حكومه‌ ت ڕابسپێرێ.

به‌پێی ته‌فسیری دادگای باڵای فیدراڵی ژماره‌ (25) كه‌ له‌ 25/3/2010 ده‌رچووه‌، فراكسیۆنی زۆرینه‌ به‌مجۆره‌ پێناسه‌ ده‌كرێت:" بریتیه‌ له‌و فراكسیۆنه‌ی پاش هه‌ڵبژاردن له‌ڕێگه‌ی یه‌ك لیستی هه‌ڵبژاردنه‌وه‌ دروستده‌كرێت كه‌ به‌شداری هه‌ڵبژاردنه‌كانی كردووه‌ و به‌ ناو و ژماره‌یه‌كی دیاریكراوه‌وه‌ توانیویه‌تی زۆرینه‌ی كورسییه‌كان به‌ده‌ستبهێنێ. یاخود ئه‌و فراكسیۆنه‌ی له‌یه‌كگرتنی دوو لیست یاخود زیاتر دروستده‌بێت و ده‌بێته‌ فراكسیۆنێكی نوێ و خاوه‌ن كیانی سه‌ربه‌خۆ و زۆرینه‌ له‌ ناو په‌رله‌مان پێكده‌هێنێ." به‌پێی ئه‌م بۆچوونه‌ی دادگا بێت، فراكسیۆنی زۆرینه‌ ئه‌وه‌یه‌ كه‌ له‌ناو په‌رله‌ماندا دروستده‌كرێت نه‌ك ئه‌و لیسته‌ی زۆرینه‌ی هێناوه‌. به‌ڕای به‌شێك له‌ یاساناسان، ئه‌مه‌ بدعه‌یه‌ك بوو دادگای باڵای فیدراڵی دایهێنا كه‌ بووه‌ هۆی بێبه‌شكردنی لیستی عێراقیه‌ وه‌ك لیستی براوه‌ی هه‌ڵبژاردن كه‌ له‌ هه‌ڵبژاردنی دووه‌می ئه‌نجوومه‌نی نوێنه‌راندا لیستی هاوپه‌یمانیی سوننه‌كان بوو.

لێره‌دا گرفتی سووڕانه‌وه‌ به‌ ده‌وری ماده‌ی 76ی ده‌ستووردا سه‌رهه‌ڵده‌دات. ئه‌مه‌ش پرسیارێكی یاسایی دروستده‌كات سه‌باره‌ت به‌وه‌ی كه‌ ئایا سه‌رۆككۆمار ده‌سه‌ڵاتی كۆتوبه‌ندكراوه‌ به‌ ڕاسپاردنی ئه‌و كه‌سه‌ی فراكسیۆنی زۆرینه‌ دیاریده‌كات یاخود ده‌سه‌ڵاتی ته‌قدیری هه‌یه‌ و ده‌توانێ ڕه‌تیبكاته‌وه‌ و بۆ دروستكردنی حكومه‌ت ڕاینه‌سپێرێت؟

له‌ڕاستیدا له‌ڕووی ڕواڵه‌تیه‌وه‌ ده‌قی (بڕگه‌ی یه‌كه‌می ماده‌ی 76) ده‌سه‌ڵاتی سه‌رۆككۆماری كۆتوبه‌ند كردووه‌ به‌و كاندیده‌ی فراكسیۆنی گه‌وره‌ی په‌رله‌مانی دیاریده‌كات كه‌ زۆرینه‌ی كورسییه‌كانی ئه‌نجوومه‌نی نوێنه‌رانی لایه‌. به‌ڵام له‌ڕووی پراكتیكی و واقعیه‌وه‌ پێچه‌وانه‌كه‌ی ده‌بینین، چونكه‌ سه‌رۆككۆمار دووجار كاندیدی فراكسیۆنی زۆرینه‌ی ڕه‌تكردووه‌ته‌وه‌: یه‌كه‌میان له‌ ساڵی 2006، ئه‌و كاته‌ی سه‌رۆككۆمار خوالێخۆشبوو جه‌لال تاڵه‌بانی ئاماده‌ نه‌بوو كاندیدی فراكسیۆنی زۆرینه‌ كه‌ ئیبراهیم جه‌عفه‌ری بوو، بۆ دروستكردنی حكومه‌ت ڕابسپێرێت. پاشان كاندیده‌كه‌یان گۆڕی به‌ نوری مالیكی و توانی یه‌كه‌مین كابینه‌ی وه‌زاری به‌پێی ده‌ستوور دروستبكات. دووه‌میشیان ساڵی 2014 بوو ئه‌و كاته‌ی سه‌رۆككۆمار فوئاد مه‌عسوم، ڕه‌تیكرده‌وه‌ كاندیدی هاوپه‌یمانیی نیشتمانی كه‌ زۆرترین كورسی په‌رله‌مانی هه‌بوو بۆ دروستكردنی حكومه‌ت ڕابسپێرێت. ئه‌وه‌ بوو سه‌رۆككۆمار، حه‌یده‌ر عه‌بادی ڕاسپارد بۆ دروستكردنی سێیه‌م كابینه‌ی وه‌زاری. ڕه‌تكردنه‌وه‌ی چه‌ندباره‌ی كاندیدی فراكسیۆنی زۆرینه‌ به‌ به‌رده‌وامی له‌لایه‌ن سه‌رۆككۆماره‌وه‌ ده‌بێته‌ هۆی سه‌رهه‌ڵدانی دابێكی ده‌ستووریی هه‌مواركه‌ر كه‌ له‌ داهاتوودا ده‌سه‌ڵاتی ئازادیی دیاریكردنی سه‌رۆكوه‌زیران به‌ سه‌رۆككۆمار ده‌دات.

سه‌ره‌ڕای هه‌موو ئه‌مانه‌، بابه‌تێكی گرنگ هه‌یه‌ كه‌ پێویسته‌ لێره‌دا بیخه‌ینه‌ڕوو. ئه‌ویش مه‌سه‌له‌ی ڕێزگرتنه‌ له‌ كاته‌ ده‌ستوورییه‌كان. واتا ئه‌و ماوه‌ ده‌ستوورییانه‌ی بۆ پرۆسه‌ی دروستكردنی حكومه‌ت دیاریكراون. به‌تایبه‌ت ئێستا به‌هۆی بڵاوبوونه‌وه‌ی ڤایرۆسی كرۆناوه‌ جموجۆڵ تاڕاده‌یه‌كی زۆر وه‌ستاوه‌ و ئه‌مه‌ش ده‌ست و پێی كه‌سی ڕاسپێردراوی به‌ستووه‌ و ناتوانێ گفتوگۆكانی چڕبكاته‌وه‌ بۆ دروستكردنی حكومه‌ت. چونكه‌، به‌بێ سازانێكی سیاسیی پێشوه‌خت له‌نێو گرووپه‌ سیاسیه‌ جۆراوجۆره‌كان، به‌تایبه‌ت له‌نێو هێزه‌ شیعییه‌كاندا، زۆر ئه‌سته‌مه‌ بتوانێ متمانه‌ی په‌رله‌مان به‌ده‌ستبهێنێ. سه‌ره‌ڕای ئه‌وه‌ش، به‌هۆی ئه‌و هه‌ڕه‌شانه‌ی كه‌وا ڤایرۆسی كۆرۆنا دروستیكردوون، گرفتی كۆبوونه‌وه‌ی په‌رله‌مان و چۆنیه‌تی به‌خشینی متمانه‌یش ده‌ركه‌وتووه‌. چونكه‌ دوور نییه‌ كۆبوونه‌وه‌یه‌كی گه‌وره‌ی وه‌ها ده‌رئه‌نجامی مه‌ترسیداری لێبكه‌وێته‌وه‌. ئه‌مه‌ش له‌وانه‌یه‌ وابكات حكوومه‌ت له‌ ماوه‌ ده‌ستوورییه‌كه‌ی خۆیدا كه‌ 30 ڕۆژه‌، درووست نه‌كرێت یان ئه‌گه‌ر دروستیش بكرێت كابینه‌یه‌كی ته‌واو نه‌بێت. له‌وانه‌یه‌ به‌ پشتبه‌ستن به‌و بارودۆخه‌ نائاساییه‌ی كه‌ جیهان به‌گشتی و عێراق به‌تایبه‌تی پێیدا تێده‌په‌ڕێت، بابه‌تی ماوه‌ ده‌ستوورییه‌كان پێشێل بكرێت، هه‌روه‌ك چۆن چه‌ندینجار به‌شێوه‌ی عورفی ئه‌و ماوانه‌ تێپه‌ڕكراون.

ته‌وه‌ری دووه‌م:

كێشه‌ی ده‌سه‌ڵات و ناهاوسه‌نگی له‌ عێراقی نوێدا

ئه‌گه‌ر به‌وردی سه‌رنجی ده‌ستووری عێراق بده‌ین، ده‌بینین به‌شێوه‌یه‌كی یه‌كلاكه‌ره‌وه‌ هیچ جۆره‌ ده‌سه‌ڵاتێكی بۆ سه‌رۆكوه‌زیران نه‌ژماردووه‌. له‌وانه‌یه‌ ئه‌مه‌ ڕوویه‌كی دیموكراسی و جیاوازی عێراقی نوێ بێت، به‌ڵام بۆ سیسته‌می په‌رله‌مانی تاڕاده‌یه‌ك كه‌موكورتیه‌.

دەستوور تەنها مادەی 78ی بۆ دەسەڵاتەکانی سەرۆکوەزیران تەرخان کردووە. بۆیە لێرەدا ئەو گرفتە دەستووریە دەخەینەڕوو کە لە دەسەڵاتەکانی سەرۆکوەزیراندا هەیە و، لە پرۆسەی حوکمڕانیدا گرفتێکی گەورەی دروستکردووە. گرفتی گەورەی دەستووریی سەرۆکوەزیران لە عێراقدا ئەوەیە کە دەسەڵات و مەودای بڕیاردانی زۆر دراوە بە سەرۆکوەزیران، بەڵام لە واقیعدا خراپ بەکارهێنراوە و زۆرجاریش تاکڕەوی تێداکراوە. هەروەها هاوسەنگیی سیستەمی پەرلەمانی تێکداوە.

وەك ئاشکرایە دەسەڵاتی جێبەجێکردن تایبەتمەندە بە جێبەجێکردنی یاسا و بڕیارەکانی دادگا و رۆڵی پەرلەمانیش بریتیە لە دەرکردنی یاساکان و دادگایش ناکۆکیە یاساییەکان یەکلایی دەکاتەوە. بەڵام حکومەت رۆڵێکی بەردەوام و نەپساوەی هەیە، چونکە لە جێبەجێکردنی سیاسەتی گشتیی دەوڵەت و دابینکردنی پێداویستیە رۆژانەییەکانی تاکەکانی کۆمەڵگا و تێپەڕاندنی کارەکانیان بەرپرسە. بۆیە زیادەڕەوی نییە ئەگەر بڵێین دەسەڵاتی جێبەجێکردن زۆرترین بەریەککەوتنی بە ژیانی تاکەکان هەیە و پێویستە مافەکانیشیان بپارێزێت و ئازادییەکانیان فەراهەم بکات .

هەر دەسەڵاتی جێبەجێکردن مەلەفی پێوەندییە نێودەوڵەتییەکان بەڕێوەدەبات کە خۆی لە پرۆسەی دانوستاندن و بەستنی رێککەوتننامە نێودەوڵەتییەکاندا دەبینێتەوە. پارێزگاریکردن لە سنووری دەوڵەت لە هەر هێرشێکی دەرەکی و زۆرجاریش راگەیاندن و بەڕێوەبردنی جەنگ و ئاشتیشی لە ئەستۆدایە. لەژێر رۆشنایی ئەو دەسەڵات و تایبەتمەندییە زۆرانەی کە دەسەڵاتی جێبەجێکردن هەیەتی، ناتوانین بڵێین لە چوارچێوەی دەقەکانی دەستووردا، ئەوانە بەشێوەیەکی ورد و وەك تایبەتمەندییەکی دەسەڵاتی جێبەجێکردن جێگیرکراون. ئەو هەموو دەسەڵاتەی لە نیوەڕۆکی دەستووردا لەسەر سەرۆکوەزیران کۆکراوەتەوە، بووەتە هۆی شێواندنی سیستەمەکە و رۆڵی دەسەڵاتی یاسادانان بووەتە پاشکۆ. تەواوی گرفتەکە پێوەندی بە رێکنەخستنی دەسەڵاتی سەرۆکوەزیرانەوە بەپێی پەیڕەوێکی یاسایی بۆ ئەنجوومەنی وەزیران هەیە.

بۆئەوەی خۆمان لە شیکردنەوەی بنەما گشتییەکانی یاسای دەستووری بەدوور بگرین، راستەوخۆ دێینە ناو گرفتەکانی دەستووری 2005ی عێراق. دەستوور سەرۆکوەزیرانی خستووەتە تەنگانەیەکی گەورەوە، بەجۆرێك بەرپرسیاری جێبەجێکردنی سیاسەتی گشتیی دەوڵەت و چۆنیەتی راپەڕاندنی کارەکانی حکومەتی خستووەتە ئەستۆی بەبێ رێکخستنێکی یاسایی لەنێو ئەنجوومەنی وەزیران و تایبەتمەندیی پێویست. بەرپرسیاری وەزیرەکانە لە راپەڕاندنی کارەکانیان بەبێ ئەوەی بتوانێت لەبەر کەموکوڕی لێیان بپرسێتەوە و دووریان بخاتەوە. چونکە لەڕووی واقیعەوە بەهۆی گرفتی پشکپشکێنە ناتوانێ دووریان بخاتەوە. بۆ رێگری لە تاکڕەوی و سەرهەڵدانەوەی دیکتاتۆرییەت، دەسەڵاتی فەرماندەیی هێزە چەکدارەکانی بە رەزامەندیی پەرلەمان پێدراوە. بەڵام لە واقیعدا پەرلەمان هیچ رۆڵێکی لە دیاریکردنی فەرماندە سەربازییەکان و ستراتیژیی سەربازی نییە کە سەرۆکوەزیران دیاریی دەکات و خۆی بەڕێوەی دەبات. هەروەها دەستوور پەرلەمانی دیاریکردووە وەك لایەنی تایبەتمەندی دەرکردنی یاساکان و پێدان و وەرگرتنەوەی متمانە لە حکومەت بەبێ ئەوەی مافی هەڵوەشانەوەی پەرلەمان بە حکومەت بدات لە حاڵەتێکدا ئەگەر ململانێ یان کێشە لەنێوان هەردوو دەسەڵاتەکە لەسەر تێپەڕاندنی یاسایەکی گرنگ یان خێرا دروستبوو. ئەمەش دیارترین سیمای سیستەمی پەرلەمانییە، بەڵام لە عێراقدا ئەمە گرفتێکی گەورەی لەبەردەم پرۆسەی سیاسیدا دروستکردووە.

ئەم گرفتانەی کە دەستووری عێراق بۆ سەرۆکوەزیرانی دروستکردووە، بووەتە هۆی ئەوەی پرۆسەی حوکمڕانی و سیاسی لەعێراقدا لەسەرخۆ و لاواز دەربکەوێت. بەجۆرێك لەدوای 2006 وە تا ئێستا حکومەتێکی بەهێز درووست نەبووە کە بتوانێ بەسەر گرفتە ئەمنی و سیاسی و ئیدارییەکاندا زاڵ بێت. بۆ نموونە ئەگەر سەیری دەسەڵاتی سەرۆکوەزیران بکەین بۆ لێپێچینەوە و دوورخستنەوەی وەزیرەکانی کابینەکەی، راستە سەرۆکوەزیر بەرپرسە لە راپەڕاندنی کارەکانی وەزیر، بەڵام ناتوانێ لایبدات یاخود بیگۆڕێت ئەگەر کەمتەرخەمییەکی کرد، بەڵکو پێویستی بە رەزامەندی پەرلەمان هەیە. ئەمە لە رووە دەستوورییەکەیەوە هیچ گرفتێکی نییە، بەڵام لەڕووی پشکپشکێنەی سیاسی رێگری درووستدەبێت. زۆربەی وەزیرەکان ئەوەندەی وابەستەی ئەجێندایەکی سیاسین، ئەوەندە دەربەستی بەرنامە و ستراتیژی حکومەت نابن. لێرەدا سەرۆکوەزیران بەرامبەر هێزە سیاسیەکان دەستبەستراو و بێدەسەڵات دەردەکەوێت و ناتوانێ بڕیاری گرنگ و ستراتیژی بدات. ئەمە لەوانەیە بەشێکی پێوەندی بەوەوە هەبێت کە پێکهێنانی حکومەتی ئیئتلافیە و ئەمەش حکومەتێکی تەمەڵە و ناتوانێت ببێتە حکومەتیکی بەهێز، چونکە زۆر ئەستەمە بتوانێ لەناو پەرلەمان بۆ دوورخستنەوەی وەزیرێك کۆدەنگی دروستبکات. سەرۆکوەزیران دەسەڵاتی پێشنیارکردنی بۆ دیاریکردنی فەرماندە باڵاکانی سوپا هەیە، بەڵام ناتوانێ بەبێ رەزامەندی پەرلەمان، بەهۆی کەمتەرخەمیەوە فەرماندەیەکی سەربازی دابنێت یاخود لایبدات. بۆیە لە دوای 2005 وە تا ئێستا هیچ فەرماندەیەکی سەربازی بە فلتەری پەرلەماندا تێنەپەڕیوە، بەڵکو هەموویان بە وەکالەت دانراون چونکە دەستوور جەخت لەوە دەکاتەوە کە دانانی فەرماندە سەربازییەکان و بەتایبەت فەرماندەی فەیلەق بەسەرەوە بە رەزامەندی پەرلەمان دەبێت. بۆیەش دەبینین عێراق رووبەڕووی داڕووخانێکی سەربازی بووەوە لە یەکەم تاقیکردنەوەیدا کە بریتی بوو لە شەڕی داعش، بۆیە گرنگترین بابەتێك لە عێراقدا نەبوونی هاوسەنگیە لە سیستەمەکە. ئەمە سەرباری ئەوەی کە نەبوونی پەیڕەوێکی کارکردن بۆ ئەنجوومەنی وەزیران، ئەوەندەی تر کێشەکانی قووڵ کردووەتەوە. گرفتی دابەشکردنی دەسەڵات لەناو ئەنجوومەنی وەزیراندا بووەتە قوربانیی رێککەوتن و هاوسەنگیی هێز لەنێوان

لایەنە پێکهێنەرەکانی ناو پرۆسەی حوکمڕانی. پێویستە کاری سەرەکی سەرۆکوەزیرانی نوێ بریتی بێت لە تێپەڕاندنی پەیڕەوێکی نێوخۆیی بۆ ئەنجوومەنی وەزیران و ناردنی بۆ پەرلەمان تا گرفتی دابەشکردنی دەسەڵات لەناو ئەنجوومەنی وەزیراندا کۆتایی بێت، چونکە ئێستا سەرۆکوەزیران بەشێکی گەورەی دەسەڵاتەکانی بەبێ ڕەزامەندی ئەنجوومەنەکە پیادە دەکات و ئەوەش گرفتی ناهاوسەنگی لەناو ئەنجوومەنی وەزیراندا درووستکردووە.

هەموو ئەم گرفتانەی بەردەم پۆستی سەرۆکوەزیران لە بابەتێکی گرنگەوە سەرچاوەیان گرتووە کە دەستووری عێراقی خۆی لێ بەدوور گرتووە. ئەویش بەدیهێنانی هاوسەنگیی نێوان دەسەڵاتەکانە لە سیستەمی پەرلەمانیدا. ئەمەش گرفتێکی گەورەی بۆ سەرۆکوەزیران درووستکردووە کە ئەستەمە بەبێ هەموارکردنی دەستوور و بەدیهێنانی هاوسەنگی و دوورکەوتنەوە لە تاکڕەوی لە بەکارهێنانی دەسەڵاتەکاندا بەدیبهێنرێت.

سەرچاوەکان:

1-د.السید صبری ، حکومه الوزاره ، المگبعه العالمیه ، مصر ، القاهره ،1953.

2-د. محمد قدری حسن، رئیس مجلس الوزراء فی النڤم البرلمانیه المعاصره ، رساله دکتوراه مقدمه الی کلیه الحقوق . جامعه القاهره،1987.

3-د. عدنان عاجل عبید، حل البرلمان فی العراق بین الافراگ والتفریگ ،مجله البحوپ و الدراسات العربیه، القاهره ،2013.

4-د. غازی فیصل مهدی، نصوص دستور جمهوریه العراق لسنه 2005 فی المیزان، موسوعه الپقافه القانونیه ، 2008.

5- احکام و قرارات المحکمه الاتحادیه العلیا فی العراق لعام 2010، المجلد الپالپ ، 2011.

6-تقریر هیئه النزاهه فی العراق لعام 2013.

7-تقریر منڤمه الشفافیه العالمیه للعام 2011.